

Южакова О.І.

Проблеми становлення української наукової і технічної термінології на сучасному етапі

Южакова Олена Іванівна, кандидат філологічних наук, доцент
Одеська національна академія харчових технологій, м. Одеса, Україна

Анотація. У статті висвітлено деякі аспекти проблеми розбудови української термінології. По-перше, на словотвірному рівні схарактеризовано питомі дериваційні моделі термінів, які наразі, на думку автора, мають стати продуктивними. Загалом, у роботі надано перевагу автентичним моделям творення термінів порівняно з калькованими, як-от: *клинчастий, серпуватий*, замість кальок *клиновидний, серпоподібний*. Звернено увагу на недоречність скалькованої з російської мови форми на -*учий* (-*ючий*), -*ачий* (-*ячий*), оскільки українськими еквівалентами російських дієприкметників активного стану теперішнього часу є здебільшого різноманітні віддієслівні прикметники, рідше – іменники, приміром, рос. *турбулізующее влияние* – укр. *турбулізівний вплив*; рос. *турбулізующий поток* – укр. *потік-турбулізатор*. По-друге, зазначено негативні наслідки ігнорування з боку науковців такого граматичного явища, як видове протиставлення певної частини віддієслівних іменників і здатності таких іменників номінувати результат процесу (морфологічний рівень). Підкреслено, що нерозрізнювання форм на взірць *стискання/стиснення, тиск* не відповідає законам української мови та спричиняє непорозуміння і незрозуміння, тому неприйнятно використовувати одну форму, приміром, *тиск* (як результат процесу), і вживати її у значеннях незавершеної і завершеної дії, а також застосовувати скальковану форму на позначення наслідку процесу, наприклад, *штамповка*, за наявності питомої – *штамповання*. По-третє, з'ясовано певні причини помилок на лексичному рівні, пов'язаних передусім зі ставленням словників і науковців до українського термінологічного спадку 20-30 рр. ХХ ст. – "золотого десятиріччя" у розвитку української термінології. Наголошено на тому, що сьогодні цей спадок має стати підґрунтям для подальшої роботи з термінними масивами. І врешті, порушено питання щодо запозичених номінацій, кількість яких наразі помітно більшає. Щодо розв'язання цієї проблеми, перспективним, на погляд автора, є шлях ретельного опрацювання і засвоєння запозичень.

Ключові слова: термін, термінологія, словотвірна модель, запозичення.

Після проголошення незалежності в Україні українська мова набула статусу державної, що спричинило не тільки її вживання на території всієї країни, але й розвиток тих шарів лексики, які за радянських часів з причин, далеких від наукових, були вилучені з обігу. Насамперед це стосується наукової лексики, точніше, наукових і технічних термінів, оскільки політика за часів СРСР була скерована на так зване злиття національних мов з рівнянням на російську. Ось чому, зокрема, після 1933 року у новоствореному Інституті мовознавства АН СРСР, що був заснований на місці ліквідованого Інституту української наукової мови, не залишилось навіть термінологічного відділу. Наукові і технічні словники (їх було близько 40), які уклали українські науковці за період з 1921 по 1932 рр., були знищені, і номінації, які опрацювали словників, замінені російськими (кількість таких номінацій сягає понад 14,5 тис. одиниць, що становило від 50 % до 80 % лексем у різних терміносистемах) здебільшого методом транслітерації, як-от: рос. *золотник* – укр. *золотник* [11, с. 208; 4, с. 172; 18, с. 108] (було *розподільча скриня-коробка* [9, с. 22; 13, с. 22]; *розподільник* [9, с. 22; 14, с. 128; 13, с. 22; 10], *сувак* [15, с. 161; 10]); рос. *кривошип* – укр. *кривошип* [11, с. 284; 4, с. 236; 18, с. 145] (було *корба* [15, с. 138]); рос. *насос* – укр. *насос* [18, с. 179] (було *помпа* [15, с. 49], *смок* [13, с. 36; 15, с. 49], *смоковик* [9, с. 36; 14, с. 136; 15, с. 49]), рос. *поршень* – укр. *поршень* [11, с. 529; 4, с. 427; 18, с. 250] (було *толок* [15, с. 163]; *толочий* [9, с. 49; 14, с. 148; 13, с. 49]); рос. *шестерня* – укр. *шестірня* [11, с. 850; 4, с. 612; 18, с. 391] (було *триб* [9, с. 70; 14, с. 150]); рос. *шатун* – укр. *шатун* [11, с. 848; 4, с. 710; 18, с. 390] (було *гонок* [14, с. 34; 13, с. 70; 15, с. 138]) і т.д.

Щоправда, де-не-де у словниках подавали українські відповідники, наприклад, рос. *подшипник* – укр. *підшипник, вальниця* [11, с. 511; 4, с. 413], або терміни іншомовного походження, вживані до 1933 року (рос. *насос* – *помпа, насос* [11, с. 368]), проте такі номінації

звичайно «супроводжували» еквіваленти російського походження (*насос, підшипник*). Тут варто звернути увагу на той факт, що автори словника [11] готували його до видання у радянський період і змушені були подати у статтях як рівноцінні бажані і небажані варіанти термінів на зразок "*водопровід – водогін, зигзагоподібний – зигзагуватий, рівнодіючий – рівнодійний, багатоступінчастий – багатоступінчастий – багатоступеневий*" [11, с. 10] (нині словниківі [1; 7; 10] й термінологи пропонують вживати *водогін, зигзагуватий, рівнодійний, багатоступеневий* (термін *багатоступеневий* узгоджується зі словами *цикли, машини, компресори* тощо).

Побіжно зазначимо, що ставлення сучасних українських лексикографів і науковців до термінної спадщини 20-30 рр. ХХ ст. неоднозначне: від несприймання і/або ігнорування набуток попередників до повного їхнього стандартування. Однак ми вважаємо, що, спираючись на сучасні мовні норми, більшу частину «репресованого» масиву термінів треба повернути, та й оцінювати номінації за словниками тих часів бажано не лише з огляду на історичні обставини, а й беручи до уваги необхідність відновлення певної мовної одиниці.

Наразі питанням розбудови української наукової і технічної термінології присвячено ряд монографій, численні статті. Їх обговорюють на конференціях, які періодично організовують, зокрема, у Львові ("Проблеми української термінології *СловоСвіт*") та в Києві ("Українська термінологія і сучасність"), що сприяє активізації термінологічної роботи в Україні. Підтвердженням цього слугує видання упродовж 1990–2007 рр. понад 600 галузевих словників [3, с. 131], проте багато питань ще потребують обговорювання та досліджування.

Отже, мета статті – з'ясувати, якою мірою сьогодні розв'язано проблеми відновлення української наукової і технічної термінології, і проаналізувати, наскільки

ки вона відповідає духові мови та українській ментальності.

Таке завдання доцільно здійснити на матеріалі лексикографічних праць, підручників, посібників різних років видання, а також сучасних технічних часописів, використовуючи методи індукції й дедукції, описовий метод з прийомами спостережування, порівнювання, узагальнювання та класифікації мовних явищ.

Аналіз сучасної української термінологіки на рівні дериватології дав змогу висунути про те, що наразі вживається ряд словотвірних моделей, зокрема російських, які потрапили на український мовний ґрунт без огляду на норми цієї мови. Насамперед це стосується українських дієприкметників активного стану теперішнього часу на *-учий (-ючий), -ачий (-ячий)*, приміром, *охолоджуючий, результуючий, рівнодіюча, утилізуєчий* (про апарат), незважаючи на те що кількість таких форм в українській мові вельми обмежена, а самі дієприкметники маловживані. Проте, починаючи з 1933 року, ця словотвірна модель стала однією з провідних, і лише сьогодні її визнано невдалою калькою з російської мови та подібні терміни замінені питомими варіантами: *охолоджувальний, результативний* або *висхідний* [7, с. 649], *рівнодійна, апаратутилізатор*. Однак у певних сучасних словниках й досі не розрізняють вказані форми і часто-густо подають їх паралельно: *охолодний, охолоджувальний*; (причастіє) *охолоджуючий* [4, с. 362], *рівнодіючий і рівнодійний* [4, с. 482].

За законами української мови, замість дієприкметників активного стану теперішнього часу на *-учий (-ючий), -ачий (-ячий)*, доречно використати або віддієслівні прикметники із суфіксами *-ов-, -лив-, -л-, -альн-, -івн-, -к-, -н-* (не *випускаючий, а випусковий*; не *виснажуючий, а виснажливий*; не *відстаючий, а відсталий*; не *всепоглинаючий, а всепоглинальний*; не *гальмуючий, а гальмівний*; не *повзучий, а повзкий*; не *енергозберігаючий, а енергоощадний* [6, с. 203]), або іменники (не *виступаючий, а промовець, доповідач, оратор*; не *збираюча лінза, а лінза-збирач* [6, с. 203]; не *починаючий, а початківець*), або словосполучки і слова-синоніми: не *існуючий у воді, а здатний існувати у воді* [6, с. 330]; не *діюча модель, а робоча (робітна) модель* [6, с. 331], оскільки (нехай звучить парадоксально!) *існуючого і діючого* в українській мові не існує.

Дієприкметники на *-учий (-ючий), -ачий (-ячий)* трапляються дуже рідко (*в'янучий, тремтячий, темніючий* [8, с. 276]), причому, радше, у художніх текстах, як-то: "... був саме *агонізуючий* комунізм і нестерпний у квітні дощ зі снігом..." [2, с. 73], "Але що найважливіше – там є життя, опис *пульсуючих* пияцьких дискусій..." [курсив – наш] [2, с. 119].

У будь-якому разі перекладання певного російського дієприкметника українською мовою потребує глибоких знань з цього питання. Наприклад, рос. *турбулізуюче вплив* і *турбулізуючий потік* слід передати укр. *турбулізівний вплив і потік-турбулізатор*, бо російською стрижневі слова словосполук узгоджуються з однаковими атрибутами, які, своєю чергою, розрізняються семантично. Так, у першій словосполучці підкреслено здатність бути суб'єктом дії, тому тут доречний суфікс *-івн-*, у другій

– призначення бути суб'єктом дії, однак через немілзвучність прикметника *турбулізувальний* використано іменникову форму (*турбулізатор*).

Загалом, проблеми перекладу російських активних і пасивних дієприкметників теперішнього часу українською мовою неодноразово порушували на конференціях, ці питання розтлумачено у відповідних книжках [8] і підручниках [17], тому словосполучки на кшталт "метал ...осідає ...на диск, що обертається", "...зношування *деталей компресора, що з'єднуються*", "...незначне зниження температури конденсації <...> приводить до економії *електроенергії, що витрачається*, на 4-5 %" [19, с. 16] [курсив – наш] тощо вважаємо штучними і натомість пропонуємо "ощадливі" варіанти: "метал ...осідає ...на *обертотий диск*", "...*спрацьовування* (не зношування!) *сполучних деталей компресора*", "<...> *приводить до економії витрачуваної електроенергії* ..."

Чужорідною була для української мови і дериваційна модель з частинами *-видний, -подібний* на зразок *гелеподібний, зіркоподібний, клиновидний, лопатовидний, лускоподібний, маятникподібний, серпоподібний, серцеподібний*, бо раніше таке значення додавали словам різноманітні суфікси, передусім *-уват-* (*-юват-*), *-еват-, -а(с)т-, -ист-*, вирази *на взір, у формі*, сполучник *як*, а саме: *гелюватий, зірчастий і зіркатий, клинчастий і клинуватий, лопатистий (на взір лопати, як лопата), лускатий, у формі маятника (на взір маятника, як маятник), серпуватий і серпастий, серцеватий і серцюватий* тощо. Сучасні видання підтверджують положення про те, що вилучити навіть цілий словотвірний тип набагато легше, ніж відновити, тому в різних навчальних і наукових виданнях спостерігаємо: *газоподібний* (замість *газовий* або *газуватий*), *пароподібний* (замість *паруватий*), *ниткоподібний* (замість *ниткуватий, нитчастий*) і т.п. Крім того, низка термінів має набути вигляду й звучання відповідно до законів української мови, тому не *вихровий, а вихоровий*, бо *вихор* (не відбувається чергування з нулем звука); не *установка* (пристрій), а *питома одиниця з нульовою суфіксацією устава*, створена за продуктивною моделлю безафіксним способом на зразок *винагорода, віднова, заувага, навантага, розбудова, сполука, управа* та ін.

Друга проблема щодо відродження наукової мови в Україні пов'язана з ігноруванням видових властивостей, характерних для певної частини віддієслівних іменників (здебільшого на *-ння, -ття*) [5, с. 11]. Так, російському іменнику із процесовим значенням *охолодження* відповідають два українські еквіваленти: *охолодження* (утворене від дієслова *охолоджувати*) і *охолодження* (утворене від дієслова *охолодити*), що позначають незавершену і завершену дію (далі – НД/ЗД). Крім того, віддієслівні іменники мають здатність виражати і результати (далі – РД), наслідки або зміни стану об'єктів дії. Порівняймо: *стискання//стиснення* (НД/ЗД), *тиск* (РД, тобто величина); *нашарівування//нашарування* (НД/ЗД), *нашарування* (РД: структура, пласти, шар(и)) [1, с. 749].

З огляду на те що в російській мові віддієслівним іменникам на позначення опредмечених процесів не притаманне послідовне протиставлення за видом [5, с. 9], то й українські відповідні іменники за попередній

період розвитку втратили таку здатність. Наразі йдеться про необхідність відновлення цієї іменникової властивості, оскільки вона відповідає граматичним законам української мови і дає змогу диференціювати зміст таких форм, як *компонування//скомпонування, компоновання* [1, с. 554], *осаджування//осадження, осад* тощо, уникнувши неточностей у спеціальному тексті. Отже, й вивчати такі форми віддієслівних іменників слушно в розділах – "Іменник" і "Дієслово" [5, с. 11], оскільки українські віддієслівні іменники належать до розряду іменників й одночасно розрізняються за видом – категорією дієслів. Проте це питання й досі остаточно не розв'язане, попри те що усунення зазначеної моделі збіднило українську мову, спричинивши ряд проблем.

По-перше, замість опрацювання форм віддієслівного іменника з процесовою семантикою на позначення незавершеної, завершеної дії, а також її результату, як-то: *випадання//випадення* (НД//ЗД), *випад* (РД) [1, с. 118]; *відкладання//відкладення* (НД//ЗД), *відклад* (РД) [1, с. 147–148]; *закручування//закручення* (НД//ЗД), *закрут* (РД) [1, с. 380]; *зупиняння//зупинення* (НД//ЗД), *зупин* (РД) [1, с. 466]; *навантажування//навантаження* (НД//ЗД) [1, с. 712], *навантага* (РД) [1, с. 711]; *насичування//насичення* (НД//ЗД), *насич* (РД) [1, с. 745]; *перетворювання//перетворення* (НД//ЗД), *перетвір* (РД) [1, с. 1027], використовували одну з форм в усіх трьох значеннях (наприклад, *випадання, відкладення, закручення, зупинка, навантаження, насичення, перетворення*), що призводило до помилок: *формула відкладень* (правильно: *формула відкладів*, адже йдеться про речовину), *випадання у вигляді роси* (правильно: *випади у вигляді роси*), *зупинка комп'ютера* (правильно: *зупин комп'ютера*), *навантаження компресора дорівнює...* (правильно: *навантага компресора дорівнює...*, бо йдеться про результат процесу), *температура фазового перетворення* (правильно: *температура фазового перетворювання*, оскільки йдеться про перебіг процесу, що тривав у часі).

По-друге, до певних українських іменників з домінантною процесовою семою, яким відповідають форми російських віддієслівних іменників, утворених від двовидових дієслів із суфіксом *-рова-* на взірць *генерирование, дроселирование, кондиционирование, регулирование*, подано й зафіксовано видову пару тільки тепер і, на жаль, лише в одній лексикографічній праці [1], як-то: *генерування//згенерування* (НД//ЗД) [1, с. 241] (автори словника вживають у цих термінах літеру г, проте ми цього погляду не поділяємо), *дроселювання//задроселювання* (НД//ЗД) [1, с. 319], *кондиціювання//скондиціювання* (НД//ЗД) [1, с. 558], *регулювання//зрегулювання* (НД//ЗД) [1, с. 1123] тощо. Вживання тої чи іншої форми віддієслівних іменників залежить від контексту та попереднього слова, з чого випливає, що *метод дроселювання* і *момент задроселювання; процес генерування* і *результат згенерування; схема кондиціювання повітря* і *після скондиціювання повітря; система регулювання споживання енергії та звіт про зрегулювання споживаної енергії* тощо.

По-третє, на позначення наслідку процесу вживаються іменники з різноманітними суфіксами, причому

одну з форм на *-ов-анн(я)* із значенням результату процесу було замінено скалькованою з російської мови конструкцією із суфіксом *-к-(а)*, приміром, *ошиновка* [18, с. 205], *шифровка, штамповка*. Натомість, за законами української мови, потрібно вжити *ошинювання* (як результат *ошинювання*), *шифрювання* (адже це "текст" [12, с. 552]) і *штампювання* (бо це "виріб" [12, с. 554]). Однак сьогодні цю словотвірну модель майже не використовує широкий загал науковців, через що спостерігаємо численні випадки їхнього девіантного вживання. Так, у реченні "*Устаткування* цих супермаркетів стало причиною безсонних ночей професіоналів компанії "Таврія-В"..." [19, с. 20] [курсив – наш], йдеться про апаратуру, а не процес (*устатковування//устаткування*), тому слід вжити "*Устатковування* цих супермаркетів..."

Багато термінних помилок, неточностей спостерігаємо і на лексичному рівні, що пов'язано з різноаспектними проблемами, у тому числі зі ставленням лексикографа до термінологічного спадку 20-30 рр. ХХ ст. На наш погляд, цей спадок має стати підґрунтям для подальшої роботи з науковими і технічними номінаціями. Ретельний аналіз словників [9; 12; 13; 14; 15] дав змогу резюмувати, що певні терміни, зареєстровані в них, взагалі, недоцільно відновляти через їхню невідповідність сучасним поняттям (пор.: рос. *холодильная машина* – укр. *остудна злагода* [14, с. 94] або *холодна машина* [15, с. 43]; рос. *холодильник* – укр. *холоднік*; рос. *холодильная установка* – *холодильне приладдя* [9, с. 68]), частину номінацій потрібно переглянути й осучаснити (як це вже зроблено, зокрема, з терміном *градирня*, замість *градильня*), частину одиниць варто зберегти у тому вигляді, якого вони набули за часи "золотої десятиріччя" українського термінотворення, тобто зафіксовані у словниках 1921–1932 рр. (*буришин, витка, гонок, корба, олива* (технічна), *осяниця, перстина, прогонич, толок, топлення, стоп, хлипак* та ін.), частину запозичених, проте вже усталених і зручних у професійному спілкуванні термінів необхідно залишити, вживаючи їх поряд з питомими номінаціями, а саме: *вбирач – абсорбер, водоохолодня – градирня, зацільний – сальник, криси – фланці, олив'ярка – лубрикатор, осяниця – букса, перепуск – байпас, порінач – плунжер, розпильник – форсунка, тепловіст – ентальпія, толок – поришень, торчак – торець, хлипак – клапан* тощо.

Крім того, констатуємо факт, що певна кількість запозичених термінів вже частково засвоєна, оскільки набула питомих афіксів, "залишаючи" незмінними іншомовні корені, причому словникарі звичайно реєструють обидва варіанти – запозичений і частково «опитомлений». Так, *контролер* (з англійської *controller* – управитель [16, с. 379]) "співіснує" з *контрольником* [10], *дегазатор* (*газ* – з французької *gaz*, своєю чергою, запозичено з грецької *chaos* – хаос [16, с. 147]) – з *відгазувальником* [10] або *знегазовувачем* [1, с. 449], *дегазація* – із *знегазуванням* [10], точніше, *знегазовуванням//знегазуванням* [1, с. 449].

Позаяк українська термінологія перебуває на стадії формування і становлення, одним із проблемних завдань для термінолога є опрацювання неологізмів, які з'являються в усіх галузях науки й техніки, особливо – у сфері комп'ютерних технологій. Через те що

неологізми – переважно слова іншомовного походження, великого значення набуває позиція словникаря щодо цього питання, адже, з одного боку, термінологічний пуризм тут неприйнятний, бо це призведе до занепаду мови, з іншого, – не можна використовувати численні запозичення, у тому числі кальки, як з англійської, так і з російської мов, бо це стане на заваді розвитку української мови й навіть поставить під сумнів її існування як самобутньої, відносно самостійної і внутрішньоорганізованої системи.

Наразі потрібно визнати положення про те, що певна частина термінів-запозичень з різних причин не має і, мабуть, не матиме питомих відповідників (*дросель-ефект, інженер, номограма*). До певної частини іншомовної термінології можна дібрати українські еквіваленти, попри те що неминуча при цьому різновекторність поглядів словників та науковців спричинить і спричиняє функціонування термінних варіантів та породжує розбіжності у тлумаченні, а відтак непорозуміння і нерозуміння. Приміром, знайдено три питоми номінації – *vizgin* [1, с. 108], *peregin* [11, с. 89; 4, с. 74; 7, с. 81], *uzgin* [10], як еквіваленти російського терміна *возгонка*. Доречні з них, на наше переконання, *vizgin* (*узгин*), бо *peregin*, власне, асоціюється з поняттями "відстань" і "залізнична колія".

Отже, розглянувши сучасні проблеми українського термінознавства, можна зробити такі висновки: по-перше, низку наріжних питань щодо відновлення українського наукового і технічного слова розв'язано, бо сьогодні йдеться про українську термінологію як організовану сукупність термінних одиниць, що підтримує дослідження ряду словників, з-поміж яких

особливо цінними з погляду опрацювання величезного термінного апарату минулого й сучасного є лексикографічні праці [1; 7; 10], а також решта наукових і навчальних творів, зокрема [17]. Однак питання доречності відновлювання термінів на базі словників 20-30 рр. ХХ ст., залишається одним з найскладніших і болючих в Україні, оскільки до таких наукових джерел, як [9; 12; 13; 14; 15] та ін., що є підґрунтям української термінології, звертаються далеко не всі словникарі.

По-друге, триває позитивний процес вилучення дераціональних моделей, які суперечать засадам побудови слів в українській мові, що, загалом, сприяє її оздоровленню, зокрема, на рівні словотвору, морфології та лексики. Цей процес непростий і після шести десятиріч років вимушеного застою не відбувається без мовних кострубатостей, проте таким шляхом треба йти.

І по-третє, ставлення до будь-яких термінних запозичень з боку словників і науковців за всіх часів було неоднаковим, і нині ця проблема спричиняє чи не найпалкіші дискусії, а втім вважаємо за потрібне опрацьовувати терміни іншомовного походження здебільшого з паралельним шуканням і/або творенням термінних варіантів на власному мовному ґрунті, адже якусь частину запозичень можна передати калькуванням, якась кількість неавтентичних термінів вживатиметься у тому вигляді, у якому запозичена, та для якої частини можна дібрати питоми еквіваленти. Таким чином, процес становлення української термінології триває, адже пошук оптимальної номінації є на часі.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Англійсько-українсько-англійський словник наукової мови (фізика та споріднені науки) у 2-х частинах. Частина II – українсько-англійська / [упорядники: О. Кочерга, Є. Мейнарович]. – Вінниця: Нова Книга, 2010. – XXXIV + 1566 с. *Angliis'ko-ukrains'ko-angliis'kyi slovnyk naukovoi movy (fyzyka ta sporidneni nauky) u 2-h chastynah. Chastyna II – ukrains'ko-angliis'ka [English-Ukrainian-English Dictionary of Scientific Language (Physics and Related Sciences) in 2 volumes. Volume II – Ukrainian-English] / [uporiadnyky: O. Kocherha, Ye. Meinarovych]. – Vinnitsia: Nova Knyha, 2010. – XXXIV + 1566 s.*
2. Андрухович Ю. Дванадцять обручів: роман. – Харків: Книжковий Клуб "Клуб сімейного дозвілля", 2013. – 288 с. *Andrukhovych Yu. Dvanadtsiat' obruchiv: roman [Twelve Rings: novel]. – Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub simeinoho dozvillia", 2013. – 288 s.*
3. Васенко Л.А., Дубічинський В.В., Кринець О.М. Фахова українська мова: навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 272 с. *Vasenko L.A., Dubichyns'kyi V.V., Krynets' O.M. Fakhova ukrains'ka mova: navchal'nyi posibnyk [The Specialised Ukrainian Language: coursebook]. – K.: Tsentri uchbovoi literatury, 2008. – 272 s.*
4. Великий російсько-український політехнічний словник – близько 160 000 слів та словосполучень / [укладачі: О.С. Благовещенський, С.А. Лунев, М.В. Смутьська та ін.; за редакцією О.С. Благовещенського]. – К.: Чумацький Шлях, 2002. – 749 с. *Velykyi rosiis'ko-ukrains'kyi politekhnichnyi slovnyk – blyz'ko 160 000 sliv ta slovospoluchen' [Big Russian-Ukrainian Polytechnic Dictionary – approximately 160 000 words and collocations] / [ukladachi: O.S. Blahoveschens'kyi, S.A. Lunev,*
5. *M.V. Smul's'ka ta in.; za redaktsiieiu O.S. Blahoveschens'koho]. – K.: Chumats'kyi Shliakh, 2002. – 749 s.*
5. Гінзбург М. Українські віддієслівні іменники на -ння, -ття на тлі сусідніх слов'янських мов // Вісник НУ "Львівська політехніка", 2013. № 765. – 3-13 с. *Hinzburh M. Ukrayins'ki viddiyeslivni imenyky na -nyia, -tyia na tli susidnikh slov'yans'kykh mov [Ukrainian verbal nouns with the affixes -nyia, -tyia contrasted with their equivalents in the neighbouring Slavic languages] // Visnyk NU «Lviv's'ka politekhnika», 2013. № 765. – 3-13 s.*
6. Микитюк О. Сучасна українська мова: самобутність, система, норма: навчальний посібник. – 2-ге видання, доповнене. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 440 с. *Mykytiuk O. Suchasna ukrains'ka mova: samobutnist', systema, norma: navchal'nyi posibnyk [Modern Ukrainian Language: Originality, System, Standards: coursebook]. – 2-he vydannia, dopovnene. – Lviv: Vydavnytstvo Lviv's'koi politekhniki, 2012. – 440 s.*
7. Новий російсько-український політехнічний словник: 100 000 термінів і термінів-словосполучень / [укладач М. Зубков]. – Харків: Гриф, 2005. – 952 с. *Novyi rosiis'ko-ukrains'kyi politekhnichnyi slovnyk: 100 000 terminiv i terminiv-slovospoluchen' [New Russian-Ukrainian Polytechnic Dictionary: 100 000 terms and term collocations] / [uklad. M. Zubkov]. – Kharkiv: Hryf, 2005. – 952 s.*
8. Островський В.І., Островська Г.Ф. А українською кажуть так... / Серія "Берег Овідія", Т. VII. – Одеса: Астропринт, 2008. – 400 с. *Ostrovskiy V.I., Ostrovs'ka H.F. A ukrains'koiu kazhut' tak... [And in Ukrainian We Say It Like This...] / Seriya «Bereh Ovidiia», T. VII. – Odesa: Astroprint, 2008. – 400 s.*

9. Російсько-український словник / [укладач В. Дубровський]. – 2-е вид. – К.: Трест "Київ-друк", 1926. – 104 с.
Rosiis'ko-ukrains'kyi slovnyk [Russian-Ukrainian Dictionary] / [ukladach V. Dubrovskiy]. – [2-e vyd.]. – K.: Trest "Kyiv-druk", 1926. – 104 s.
10. Російсько-український словник з інженерних технологій / [укладачі: М. Ганіткевич, Б. Кінаш]. Термінографічна серія СловоСвіт № 9. – Львів: ЛІГА-ПРЕС, 2004. – CD.
Rosiis'ko-ukrains'kyi slovnyk z inzhenernykh tekhnologii [Russian-Ukrainian Engineering Technology Dictionary] / [ukladachi: M. Hanitkevych, B. Kinash]. Terminografichna seriia SlovoSvit № 9. – L'viv: LIGA-PRES, 2004. – SD.
11. Російсько-український словник наукової термінології: Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос / [укладачі: В.В. Гейченко, В.М. Завірюхіна, О.О. Зеленюк та ін.]. – К.: Наукова думка, 1998. – 892 с.
Rosiis'ko-ukrains'kyi slovnyk naukovoi terminologii: Matematyka. Fizyka. Tekhnika. Nauky pro Zemliu ta Kosmos [Russian-Ukrainian Dictionary of Scientific Terminology: Mathematics. Physics. Technology. Sciences About Earth and Space] / [ukladachi: V.V. Heichenko, V.M. Zaviriukhina, O.O. Zeleniuk ta in.]. – K.: Naukova dumka, 1998. – 892 s.
12. Російсько-український словник складної лексики / [укладач С. Караванський]. – 2-ге вид., доповн. і випр. – Львів: БаК, 2006. – XIV + 562 с.
Rosiis'ko-ukrains'kyi slovnyk skladnoi leksyky [Russian-Ukrainian Dictionary of Complicated Vocabulary] / [ukladach S. Karavans'kyi]. – 2-he vyd., dopovn. i vypr. – L'viv: BaK, 2006. – XIV + 562 s.
13. Словник технічної номенклатури. Мануфактурні виробництва (Проект) / [укладач Ф. Лоханько]. – К.: Державне видавництво України, 1928. – 104 с.
Slovnyk tekhnichnoi nomenklatury. Manufakturni vyrobnytstva (Proiekt) [Dictionary of Technical Nomenclature. Manufactories (Project)] / [ukladach F. Lokhan'ko]. – K.: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy, 1928. – 104 s.
14. Словник технічної термінології з російським покажчиком / [укладачі М. і Л. Дармороси]. – К.: Горно, 1926. – 292 с.
Slovnyk tekhnichnoi terminologii z rosiiskym pokazhchykom [Dictionary of Technical Terminology with the Russian Index] / [ukladachi M. i L. Darmorosy]. – K.: Horno, 1926. – 292 s.
15. Словник фізичної термінології (Проект) / [укладач В.В. Фаворський]. – Харків: Українська радянська енциклопедія, 1932. – Т. IX. – 216 с.
Slovnyk fizychnoi terminologii (Proiekt) [Dictionary of Physics Terminology (Project)] / [ukladach V.V. Favors'kyi]. – Kharkiv: Ukrain'ska radians'ka entsyklopediia, 1932. – T. IH. – 216 s.
16. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / [укладачі: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалиук]. – К.: Довіра, 2006. – 789 с.
Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv: blyz'ko 20 tys. sliv i slovospoluchen' [Modern Dictionary of Loan Words: approximately 20 thousand words and collocations] / [ukladachi: O.I. Skopnenko, T.V. Tsybaliuk]. – K.: Dovira, 2006. – 789 s.
17. Українська ділова і фахова мова: практичний посібник на шодень / М.Д. Гінзбург, І.О. Требульова, С.Д. Левіна, І.М. Корніловська; за редакцією М.Д. Гінзбурга. – К.: Фірма "ІНККОС", Центр навчальної літератури, 2007. – 672 с.
Ukrains'ka dilova i fakhova mova: praktychnyi posibnyk na shoden' [Ukrainian Business and Specialised Language: everyday practical coursebook] / M.D. Hinzburh, I.O. Trebul'ova, S.D. Levina, I.M. Kornilov'ska; za redaktsiieiu M.D. Hinzburha. – K.: Firma "INKOS", Tsentr navchal'noi literatury, 2007. – 672 s.
18. Українсько-російський словник наукової термінології / [укладачі: М.П. Годована, В.С. Марченко, О.І. Нечитайло та ін.; за загальною редакцією Л.О. Симоненко]. – К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2004. – 416 с.
Ukrains'ko-rosiis'kyi slovnyk naukovoi terminologii [Ukrainian-Russian Dictionary of Scientific Terminology] / [ukladachi: M.P. Hodovana, V.S. Marchenko, O.I. Nechytailo ta in.; za zahal'noiu redaktsiieiu L.O. Symonenko]. – K.; Irpin': VTF "Perun", 2004. – 416 s.
19. Холод М+Т, 2011. № 6. – 40 с.
Kholod M+T [Refrigeration M+T], 2011. № 6. – 40 s.

Yuzhakova O.I. The problems of formation of present-day Ukrainian scientific and technical terminology

Abstract. The article covers some aspects concerning development of Ukrainian terminology. Firstly, at the word-building level the derivational term patterns that in author's opinion, are to become productive ones currently, are described. Mostly the work presents authentic word-building term patterns as more preferable ones in contrast with the ones borrowed by loan translation, e. g. *клинчастий, серпуватий*, instead of loan translation terms *клиновидний, серпоподібний*. For instance, first and foremost, irrelevance of loan translation of the *-учий (-ючий), -ачий (-ячий)* Russian forms is emphasised inasmuch as Ukrainian equivalents of the Russian present tense active voice participles are mostly various verbal adjectives and more rarely – nouns, e. g. *турбулізуюче впливання* (Russian) – *турбулізівний вплив* (Ukrainian); *турбулізуючий потік* (Russian) – *потік-турбулізатор* (Ukrainian). Secondly, the article deals with negative effects of the scholars' ignoring such a grammatical phenomenon as the specific contrast of a certain part of verbal nouns and their capability to nominate the result of the process (morphological level). The article puts emphasis on the fact that the non-distinction between such forms as *стискання//стиснення* and *тиск* runs counter to the rules of the Ukrainian language and causes misunderstanding and confusion, therefore it is irrelevant to use one form, e. g. *тиск*, to denote both completed and incompleted actions as well as use the loan translation form to denote the result of the process, e. g. *итамповка*, in case there is an authentic one in the native language – *итамповання*. Thirdly, the article discloses some reasons for mistakes at the lexical level related mostly to the lexicographer's and/or the scholar's attitude towards Ukrainian terminological heritage of the 1920s-30s – the "golden age" in Ukrainian terminology development. It is stressed that at present this heritage is to become the basis for further work with the term arrays. And finally, the issue of the loan terms, currently rapidly growing in number, is raised. Concerning the solution to this problem, the author considers it reasonable to thoroughly work out and assimilate loan terms as purism cannot be deemed an acceptable approach.

Keywords: term, terminology, word-building pattern, loan translation.

Южакова Е.И. Проблемы становления украинской научной и технической терминологии на современном этапе

Аннотация. В статье освещены некоторые аспекты проблемы становления украинской терминологии. Во-первых, на словообразовательном уровне охарактеризованы деривационные модели терминов, которые в данное время, по мнению автора, должны стать продуктивными. В основном в работе отдано предпочтение аутентичным моделям образования терминов по сравнению с калькированными: *клинчастий, серпуватий*, вместо калек *клиновидний, серпоподібний*. Обращается внимание на неуместность скалькированной с русского языка модели на *-учий (-ючий), -ачий (-ячий)*, так как украинскими эквивалентами русских причастий активного залога настоящего времени являются преимущественно различные отглагольные прилагательные, реже – существительные, а именно: рос. *турбулізуюче впливання* – укр. *турбулізівний вплив*; рос. *турбулізуючий потік* – укр. *потік-турбулізатор*. Во-вторых, отмечены негативные последствия игнорирования такого граммати-

ческого явления, как видовое противопоставление определённой части отглагольных существительных и способности таких существительных называть результат процесса (морфологический уровень). Подчёркнуто, что неразличение форм наподобие *стискання*//*стиснення*, *тиск* не соответствует законам украинского языка и становится причиной недоразумений и непонимания, поэтому недопустимо использовать одну форму, например, *тиск* (как результат процесса), и употреблять её в значениях незавершённого и завершённого действия, а также пользоваться скалькированной формой для обозначения следствия процесса, например, *штамповка*, при наличии соответствующей формы в родном языке – *штампóвання*. В-третьих, на лексическом уровне объяснены некоторые причины ошибок, связанных прежде всего с отношением лексикографов и научных работников к украинскому терминологическому наследию 20-30 гг. XX в. – «золотого десятилетия» в развитии украинской терминологии. Сделан акцент на том, что сегодня это наследие должно стать основанием при дальнейшей работе с терминологическими массивами. И наконец, поднят вопрос о заимствованных номинациях, количество которых в данное время заметно увеличивается. Один из путей решения этой проблемы, который, по мнению автора, является перспективным, – тщательное обрабатывание и освоение заимствований.

Ключевые слова: *термин, терминология, словообразовательная модель, заимствование.*